

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงในโลกปัจจุบัน รวมถึงสภาพการแข่งขันกันอย่างรุนแรงในขณะนี้ ทำให้องค์กรทุกแห่งต้องเผชิญกับความเสี่ยงที่สูงขึ้นและการสร้างโอกาสที่ดีมากขึ้นเพื่อให้เกิดการเจริญเติบโตขององค์กร ซึ่งเป็นผลจากกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) เทคโนโลยีที่เกี่ยวข้องและแนวโน้มทางสังคม องค์กรแบบยุคคลาสสิก (Classical Organization) ในศตวรรษที่ 20 ไม่สามารถดำเนินการได้ดีภายใต้สภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เนื่องจากโครงสร้าง (Structure) ระบบ (Systems) การปฏิบัติ (Practices) และวัฒนธรรม (Culture) เป็นเหตุที่ทำให้เกิดความล่าช้าและเป็นอุปสรรคทำให้ยากต่อการเปลี่ยนแปลง (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2545, น. 344) ในปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้กับทุกองค์กร และเกิดขึ้นอย่างมากมาย อาทิ การปฏิรูประบบราชการ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างองค์กร การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ การออกนอกระบบ การร่วมทุน การรวมกิจการ รวมทั้งการนำเทคนิคการจัดการใหม่ ๆ มาใช้ในองค์กร (ทิพวรรณ หล่อสุวรรณรัตน์, 2547, น. 257) และปัจจุบันสังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงสังคมอย่างรวดเร็ว อันเนื่องมาจากการติดต่อสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ในพื้นที่ต่าง ๆ ของโลก การพัฒนาและความเจริญทางด้านเทคโนโลยีที่มีการพัฒนาอย่างรวดเร็วในปัจจุบันก็มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเหล่านี้หากมีลักษณะการเปลี่ยนแปลงที่ไม่ได้สัดส่วนสมดุลกัน มนุษย์ในสังคมก็ไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ก็จะก่อให้เกิดปัญหาในสังคมได้เช่นเดียวกัน (สมบุญ บุญฤทธิ, 2544, น. 1)

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็วทำให้เกิดปัญหาด้านโครงสร้างทางสังคม (Social Structure) ที่ก่อให้เกิดปัญหาสังคม โครงสร้างของสังคมประกอบด้วยสถาบันสังคม (Social Institution) หรือองค์กรทางสังคม (Social Organization) ซึ่งมีอยู่มากมายในหลายระดับในสังคมไม่ปฏิบัติหน้าที่ (Function) ตามที่ควรจะต้องปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ขององค์กรหรือของสังคม แล้วแต่กรณีโดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันหลัก เช่น ครอบครัว ศาสนา และสถาบันการศึกษา เป็นต้น (สนธิ สมครการ และ สุพรรณิ ไชยอำพร, 2548, น. 6) ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้เกิดผลกระทบต่อครอบครัว เช่น ครอบครัวทำตามหน้าที่จึงสามารถทำหน้าที่ป้องกันปัญหาหรือเป็นภูมิคุ้มกันได้เป็นอย่างดี หรือถ้าครอบครัว

ไม่ทำตามหน้าที่ สมาชิกในครอบครัวบางส่วนที่ไม่สามารถเผชิญกับปัญหาได้ก็จะหนีออกจากบ้าน มาเผชิญปัญหาโดยลำพัง ซึ่งคนกลุ่มนี้มีจำนวนมากขึ้นเพราะกลไกรัฐ และกลไกครอบครัวไม่สามารถที่จะป้องกันปัญหาได้อย่างมีคุณภาพ

ปัญหาของคนไร้บ้านเกิดขึ้นมาในสังคมไทยมาเป็นเวลานาน อันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจที่ตกต่ำจึงทำให้ขาดความสมดุลและกระจายอย่างไม่ทั่วถึงส่งผลกระทบต่อให้บุคคลและครอบครัวประสบปัญหาไม่สามารถช่วยเหลือตนเองและสมาชิกครอบครัวได้ โดยเฉพาะครอบครัวที่ยากจนก็จะออกจากชุมชนชนบทไปสู่ชุมชนเมืองเพื่อหาเลี้ยงชีพแต่ก็ไม่สามารถที่จะหา งานทำได้เนื่องจากสภาพเศรษฐกิจตกต่ำ ทำให้มีโรงงานปิดตัวลงมากและยังมีการเลิกจ้างงานจึงมีคน ตกงานเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้สภาพปัญหาความแออัดทำให้ประกอบเกษตรกรรมไม่ได้ผล ประชาชนในชนบทจึงอพยพเข้ามาหางานทำในเมืองมากขึ้นแต่เนื่องจากไม่มีความรู้และไร้ฝีมือจึง ไม่มีงานทำ ซึ่งทำให้ขาดรายได้จึงไม่มีเงินที่จะสามารถเช่าที่พักอาศัยได้จึงพักอาศัยอยู่ตามที่ สาธารณะ และรวมทั้งการที่เข้าไม่ถึงบริการทางด้านสาธารณสุข การศึกษา เป็นต้น ไม่ใช่เพียงแค่ ประชาชนที่อยู่ในชนบทเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบจากสภาพเศรษฐกิจตกต่ำ แต่ประชาชนที่อยู่ใน เขตเมืองก็ได้รับผลกระทบเช่นกันโดยเกิดจากค่าครองชีพสูงขึ้นและยังมีการเลิกจ้างแรงงานเพื่อลด รายจ่ายของโรงงาน ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถทำให้เกิดปัญหาคนไร้บ้าน นอกจากสภาพปัญหาทาง เศรษฐกิจแล้วยังมีปัญหาทางสังคมที่ก่อให้เกิดคนไร้บ้าน คือ ปัญหาครอบครัว โดยในปัญหา ครอบครัวนั้นจะมีประเด็นแยกย่อยไปอีก เช่น มีปัญหาเกี่ยวกับสมาชิกในครอบครัวทำให้ไม่สามารถพัก อาศัยร่วมกันได้ หรือการที่ไม่อยากจะรบกวนครอบครัวเพราะเห็นว่าตัวเองเป็นปัญหาของครอบครัว จึงออกมาจากบ้าน และอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดคนไร้บ้านขึ้น คือ การรักรอิสระเพราะต้องการที่จะ ใช้ชีวิตที่ไม่มีใครมาคอยกำกับดูแลเพื่อที่จะได้ทำตามที่ตนเองอยากทำ

มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยได้มีการประมวลสาเหตุที่เกิดขึ้นของคนไร้บ้านโดยสามารถ แบ่งได้ 5 ประการ ดังนี้ (มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย, 2548, น. 13) 1) คนตกงาน เนื่องจากวิกฤติ เศรษฐกิจตั้งแต่ปี 2540 ทำให้การจ้างงานน้อยลง กลุ่มที่ได้รับผลกระทบมากที่สุด คือ กรรมกร ก่อสร้างที่เคยขนตามแคมป์ก่อสร้าง เมื่อไม่มีงานก่อสร้างก็ต้องตกงานมานั่งรอนานแถวสนามหลวง เผื่อว่าจะมีนายจ้างชวนไปทำงานและหลายครั้งก็ถูกหลอกให้ไปลงเรือหรือทำงานแล้วไม่ได้ค่าจ้าง 2) คนที่มีปัญหาเกี่ยวกับครอบครัว พบทั้งวัยชราและกลุ่มวัยรุ่นตอนต้น ถ้าเป็นคนแก่โดยมากเป็นคนโสด เมื่อครั้งอยู่ในวัยทำงานมีรายได้พอกินไปวัน ๆ แต่เมื่อแก่ลงทำงานไม่ไหวจะอยู่บ้าน ญาติก็รู้สึก เหมือนเป็นผู้อยู่อาศัยไม่ใช่บ้านตนเองจึงออกจากบ้านญาติมาเป็นคนไร้บ้านหรืออีกประเภท คือ คนที่ออกจากบ้านมาตั้งแต่เด็กหรือวัยรุ่น เพราะปัญหาครอบครัวถูกพ่อแม่ทำร้าย การใช้ถ้อยคำว่า กล่าวอย่างรุนแรง ส่งผลให้สมาชิกเกิดความคับข้องใจและหนีออกจากครอบครัวทำให้กลายมา

เป็นคนไร้บ้าน บุคลิกของคนกลุ่มนี้ถ้าเป็นผู้ชายจะส่งสมบุคลิกก้าวร้าว และทั้งชายและหญิงมักมีปัญหาเกี่ยวข้องกับยาเสพติด 3) ผู้มีปัญหาออกจากเรือนจำ ผู้ที่ออกจากเรือนจำและไม่สามารถปรับตัวเข้าสู่สังคมปกติ เป็นกลุ่มที่ไม่ค่อยถูกกล่าวถึง เมื่อออกจากเรือนจำถ้าญาติพี่น้องไม่ยอมรับก็ต้องเผชิญโลกตามลำพัง จะไปสมัครงานที่ไหนก็ไม่มีใครอยากรับ หรือโดยบุคลิกลักษณะที่ไม่ชอบเป็นลูกจ้างทำให้ต้องประกอบอาชีพอิสระ เช่น หาของเก่า เข้าพระตามวัดมหาธาตุ และขายของริมคลองหลอด 4) คนที่มีปัญหาเรื่องสุขภาพคนที่มีโรคประจำตัว ผู้ติดเชื้อ HIV หรือคนพิการ แต่ไม่สามารถหาคำตอบว่าเขาเคยมีบ้าน เมื่อติดเชื้อแล้วถูกญาติพี่น้องรังเกียจ หรือนอนอยู่ที่สาธารณะอยู่ก่อนแล้วจึงติดเชื้อ 5) ซอบอิสระ หมายถึง กลุ่มคนไร้บ้านที่มีความพึงพอใจกับการท่องเที่ยวจนจรไม่ได้อยู่ในระบบ อย่างไรก็ตามก็ยังมีข้อสังเกตว่าคนที่พอใจในชีวิตเช่นนี้ เป็นความพึงพอใจภายใต้ทางเลือกที่มีข้อจำกัด ถ้ามีทางเลือกที่ดีกว่าเขาจะชอบพเนจรอยู่หรือไม่

สาเหตุทั้ง 5 ประการข้างต้นนี้ เป็นสาเหตุเฉพาะที่แต่ละคนสะท้อน หากแต่สาเหตุเหล่านี้สามารถสืบสาวเชื่อมโยงไปสู่การวิเคราะห์ที่กว้างขึ้น นั่นคือคนไร้บ้านส่วนใหญ่จะไม่มีเครือข่ายทางสังคมในการช่วยเหลือ เช่น ไม่มีญาติพี่น้องที่จะพึ่งพาพอให้ตั้งตัวได้ ไม่มีฐานทางชนบทที่จะกลับไปประกอบอาชีพ เนื่องจากการล้มละลายทางเศรษฐกิจ และระบบสวัสดิการของรัฐบาลก็ครอบคลุมไม่ถึง เป็นผลให้คนจนกลุ่มนี้ต้องออกมาดิ้นรนใช้ชีวิตอยู่นอกระบบ ไม่มีรายได้พอที่จะหาที่พักอาศัยหรือเช่าห้องราคาถูกลงได้

ในแต่ละปีจะมีจำนวนคนไร้บ้านเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่เกิดจากปัญหาภายในครอบครัวซึ่งส่งผลให้ความสัมพันธ์ในบ้านร้าวฉาน ไม่สามารถอยู่ร่วมกันได้ ปัญหาทางเศรษฐกิจและความต้องการที่จะอยู่ลำพังเนื่องจากการรักอิสระ เป็นต้น จากการสำรวจคนไร้บ้านของทีมสำรวจสำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้ด้อยโอกาส (ปัจจุบันใช้ชื่อสำนักคุ้มครองสวัสดิภาพชุมชน) กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มีสถิติของคนไร้บ้าน ดังนี้

ตารางที่ 1.1
สถิติของคนไร้บ้าน ตั้งแต่ปี 2548-2550

	ปี 2548	ปี 2549	ปี 2550	ปี 2551
คนไร้บ้านผู้ชาย	58	181	100	332
คนไร้บ้านผู้หญิง	19	46	12	62
คนไร้บ้านที่เป็นเด็ก	6	3	-	3
รวม	83	230	112	397

ที่มา: รายงานการสำรวจคนไร้บ้าน, โดย สำนักคุ้มครองสวัสดิภาพชุมชน, กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2551, กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.

จากตารางที่ 1.1 จะเห็นได้ว่าในปี 2548 มีคนไร้บ้านจำนวน 83 คน และในปี 2551 มีคนไร้บ้านจำนวน 397 คน ซึ่งจำนวนคนไร้บ้านมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจากในอดีตมากและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นในอนาคต ส่งผลให้ปัญหาของคนไร้บ้านมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นตามมาด้วย เช่น ปัญหาด้านการศึกษา ปัญหาการว่างงาน ปัญหาด้านยาเสพติด ปัญหาด้านอาชญากรรม ปัญหาการค้าประเวณี เป็นต้น ซึ่งปัญหาเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนไร้บ้าน เช่น เด็กไม่ได้รับการศึกษาเนื่องจากครอบครัวไม่สามารถที่จะส่งเด็กเข้ารับการศึกษได้และเมื่อเด็กโตไปแล้วก็จะหางานทำได้ยากเนื่องจากขาดความรู้ที่จะประกอบอาชีพ หรือเด็กติดยาเสพติดเนื่องจากเด็กที่อาศัยตามที่สาธารณะมักถูกชักจูงให้เสพยาเสพติด ปัญหาการว่างงานเนื่องจากคนไร้บ้านส่วนใหญ่จะขาดความรู้ที่จะประกอบอาชีพทำให้ไม่มีคนจ้างงาน ดังนั้นคนไร้บ้านส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเก็บของเก่าขาย

ปัญหาคนไร้บ้านเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นมานาน จึงได้มีการร่วมมือจากหลาย ๆ หน่วยงานเข้ามาร่วมในการพัฒนาศักยภาพของคนไร้บ้าน เพื่อให้คนไร้บ้านสามารถมีที่พักอาศัยและใช้ชีวิตได้เหมือนอย่างคนปกติทั่วไป โดยทางรัฐบาลได้มีมาตรการในการแก้ไขปัญหาคณะรัฐมนตรีตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ตามมาตรา 80 (1) กำหนดให้รัฐต้องดำเนินการตามแนวนโยบายด้านสังคมในการสงเคราะห์และจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ยากไร้และผู้ที่อยู่ในสภาวะยากลำบากให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้ และมาตรา 55 ได้ระบุให้บุคคลซึ่งไร้ที่อยู่อาศัยและไม่มีรายได้เพียงพอแก่การยังชีพย่อมมีสิทธิได้รับการช่วยเหลือที่เหมาะสมจากรัฐ แต่คนไร้บ้านมักมีความไม่พร้อมของหลักฐาน ซึ่งทำให้เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงสิทธิเกี่ยวกับบริการและการรับรอง

สิทธิความเป็นพลเมือง การถูกกีดกัน ไม่ได้รับความเป็นธรรม เข้าไม่ถึงสิทธิและบริการทางสังคม ทำให้ปัญหาของคนไร้บ้านไม่มีทางสิ้นสุด จึงมีหน่วยงานที่ให้ความสนใจของปัญหาคนไร้บ้านขึ้น เช่น มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งได้เข้าไปสำรวจและพูดคุยกับคนไร้บ้านเพื่อที่จะได้ทราบถึงชีวิตความเป็นอยู่และปัญหาของคนเหล่านี้ ตามสถานที่ต่าง ๆ เช่น สนามหลวง ริมคลองหลอด สะพานพุทธ เสาชิงช้า เป็นต้น โดยภายหลังได้มีการสร้างที่พักอาศัยให้แก่คนไร้บ้านเพื่อให้คนเหล่านี้เข้าพักอาศัย และจัดสวัสดิการให้เหมาะสมแก่กลุ่มคนไร้บ้าน นอกจากนี้จะมีการนำคนไร้บ้านที่พักอาศัยภายในศูนย์คนไร้บ้านมาทำการพัฒนาศักยภาพโดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของคนไร้บ้านกับเจ้าหน้าที่จากมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยและเจ้าหน้าที่จากกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ โดยภายในศูนย์คนไร้บ้านมีกระบวนการในการพัฒนาศักยภาพในด้านต่าง ๆ เช่น การจัดฝึกอบรมอาชีพตามความต้องการของคนไร้บ้านหรืออาชีพที่คนไร้บ้านสามารถปฏิบัติได้จริง อย่างเช่น อาชีพเก็บของเก่าขายซึ่งคนไร้บ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพนี้ ดังนั้นจึงมีการจัดฝึกอบรมในเรื่องของการคัดแยกขยะรีไซเคิล โดยในกระบวนการพัฒนาศักยภาพจะให้นักไร้บ้านทุกคนที่มีความสนใจเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งเมื่อคนไร้บ้านผ่านการฝึกอบรมการคัดแยกขยะรีไซเคิลแล้วของเก่าที่เก็บมาได้ก็จะนำมาแยกและนำไปขายต่อไป ซึ่งจะทำให้ขายได้ในราคาที่สูงขึ้น และนอกจากนี้ยังมีการให้แกนนำของกลุ่มคนไร้บ้านเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาของกลุ่มตนเองต่อเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปแก้ไขปัญหาคืออื่น ๆ ต่อไป

จากการออกสำรวจคนไร้บ้านตามสถานที่ต่าง ๆ ของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย ปัญหาของคนไร้บ้านขยายปริมาณมากขึ้นในหลายพื้นที่ ทำให้มีหน่วยงานให้ความสนใจมากขึ้นจึงได้มีการจัดตั้งศูนย์คนไร้บ้านขึ้นเพื่อให้การฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพ โดยมีการทำงานร่วมกันของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อจัดสวัสดิการแก่คนไร้บ้านให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ให้บุคคลเหล่านี้มีสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ซึ่งในการจัดสวัสดิการจะประกอบด้วยในเรื่องของที่พักอาศัย บริการทางด้านปัจจัยสี่ การฟื้นฟูและพัฒนาศักยภาพ เป็นต้น

นอกจากการสำรวจและกระบวนการพัฒนาศักยภาพของคนไร้บ้านแล้ว มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยยังมีกิจกรรมเดินกาแฟ (การหิ้วกระติกน้ำร้อนและกาแฟไปเยี่ยมเยียนและดื่มกาแฟกันในกลุ่มที่มีคนไร้บ้านพักพิงอยู่) โดยกิจกรรมเดินกาแฟเป็นผลที่ได้จากการที่แกนนำกลุ่มคนไร้บ้านบางส่วนได้มีโอกาสไปศึกษาดูงานเกี่ยวกับคนไร้บ้านที่ญี่ปุ่น แล้วนำมาประยุกต์ปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มคนไร้บ้านที่เมืองไทย โดยใช้กิจกรรมเดินกาแฟเป็นเงื่อนไขลงไปพูดคุยถามไถ่ข้อมูลต่าง ๆ และยังมีการนำยาสามัญประจำบ้านติดไปด้วย เนื่องจากคนไร้บ้านส่วนใหญ่

เข้าไม่ถึงบริการด้านสุขภาพจากรัฐ กลุ่มคนไร้บ้านมีการรวมตัวกันเพื่อแก้ไขปัญหาเรื่องสิทธิต่าง ๆ ของกลุ่มคนไร้บ้านโดยจะออกไปช่วยกันเดินกาแปเพื่อขยายสมาชิกและรับฟังปัญหาของคนไร้บ้านที่ยังไม่ได้เข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มและเผยแพร่กิจกรรมข้อมูลของกลุ่มที่กำลังทำอะไรอยู่ เพื่อที่จะได้ดึงคนไร้บ้านที่ยังไม่ได้เข้ากลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในการผลักดันและแก้ไขปัญหาของคนไร้บ้านโดยกลุ่มคนไร้บ้านด้วยตนเอง (มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย, 2548, น. 13)

การรับสมาชิกเพื่อเข้าพักอาศัยภายในศูนย์คนไร้บ้านคัดเลือกโดยให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมที่จะช่วยกันในการคัดเลือกผู้ที่จะเข้ามาพักอาศัยใหม่ โดยมีการคัดเลือกจากการพูดคุยเบื้องต้นและรอดูพฤติกรรมว่าเหมาะสมที่จะเข้ามาพักอาศัยภายในศูนย์ได้หรือไม่ ซึ่งสมาชิกจะเป็นผู้ตัดสินใจว่าสมควรที่จะให้เข้าพักภายในศูนย์หรือไม่

ดังนั้นในการศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนการสำหรับคนไร้บ้านที่ดำเนินการโดยมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่จะพัฒนาคนเหล่านี้ให้สามารถเข้าถึงสิทธิและบริการสวัสดิการจากทางภาครัฐ และยังทำให้คนไร้บ้านพัฒนาศักยภาพของตนเองให้สามารถทำงานหารายได้ใน การเลี้ยงชีพของตนเองและครอบครัวได้อีกด้วย ซึ่งผลจากการศึกษาครั้งนี้จะนำมาใช้เป็นแนวทางในการนำไปพัฒนาศักยภาพของคนไร้บ้านกลุ่มอื่น ๆ ต่อไป

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

การศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนการสำหรับคนไร้บ้านนั้น สืบเนื่องมาจากการที่ผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้าไปสัมผัสเรียนรู้วิถีชีวิตและสภาพปัญหาของกลุ่มคนไร้บ้านในสถานที่ต่าง ๆ เช่น สนามหลวง ริมคลองหลอด ตรอกสาเก เสาชิงช้า เป็นต้น การเข้าไปศึกษาเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ปฏิบัติงานเกี่ยวกับคนไร้บ้าน หรือตัวของคนไร้บ้านเองนั้น ทำให้ผู้ศึกษาได้เรียนรู้สภาพความเป็นมาของคนไร้บ้านว่ามีสาเหตุอย่างไรถึงมาเป็นคนไร้บ้านได้ โดยแต่ละคนก็จะมีสาเหตุที่แตกต่างกันออกไป และยังสามารถเรียนรู้ถึงการต่อสู้เพื่อการดำรงชีวิตของตนเองและครอบครัวทำให้ผู้ศึกษาได้เห็นถึงศักยภาพที่มีอยู่ในตัวตนของคนไร้บ้าน

การพัฒนาศักยภาพของคนไร้บ้านควรเป็นกระบวนการที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เพื่อที่จะให้เขารู้ถึงศักยภาพของตนเองที่มีอยู่ซึ่งจะสามารถนำมาใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาตนเอง ครอบครัว เพื่อที่จะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุขท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งสามารถเผชิญกับปัญหาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ในอนาคตอย่างมีศักยภาพ ตลอดจนสามารถสติปัญญาของตนเองตามแนวทางที่ถูกต้องของสังคม เพื่อให้มี

การจัดการเพื่อการพัฒนาศักยภาพที่ง่ายขึ้นจึงมีการรวมกลุ่มของคนไร้บ้าน โดยทางมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยได้สร้างที่พักอาศัยให้แก่คนกลุ่มนี้และใช้เป็นสถานที่ในการพัฒนาศักยภาพของคนไร้บ้านต่อไป

การพัฒนาศักยภาพให้แก่กลุ่มคนไร้บ้านได้มีการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ซึ่งได้มีหน่วยงานที่ให้ความสนใจในการทำงานด้านการพัฒนาศักยภาพของคนไร้บ้าน โดยในการศึกษาคั้งนี้ผู้ศึกษาได้เลือกศึกษาที่ศูนย์คนไร้บ้านของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย เนื่องจากผู้ศึกษาได้เคยเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพของคนไร้บ้านกับทางมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และพี่น้องคนไร้บ้านที่พักอาศัยภายในศูนย์คนไร้บ้าน ซึ่งได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของคนไร้บ้านหลังจากผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพระหว่างที่เข้ามาพักอาศัยภายในศูนย์คนไร้บ้านว่ามีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น สามารถที่จะทำงานหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ จึงทำให้ผู้ศึกษามีความเชื่อมั่นว่าถ้าคนไร้บ้านผ่านกระบวนการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่องก็จะสามารถพัฒนาตนเองและกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้เหมือนคนปกติทั่วไปไม่ต้องมาเป็นคนไร้บ้าน โดยในกระบวนการพัฒนาศักยภาพจะเป็นการให้กลุ่มคนไร้บ้านที่พักอาศัยภายในศูนย์คนไร้บ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง และการพัฒนาศักยภาพของตนเองโดยผ่านกระบวนการเรียนรู้อย่างมีส่วนร่วม

การที่ผู้ศึกษาเลือกศึกษาเรื่องการพัฒนากระบวนการสำหรับคนไร้บ้าน: ศึกษากรณีคนไร้บ้านมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย เนื่องจากคนไร้บ้านกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่รวมตัวกันเพื่อต่อสู้ในการแก้ไขปัญหาของตนเองไม่ว่าจะเป็นเรื่องสิทธิหรือการเข้าถึงบริการจากภาครัฐของกลุ่มคนไร้บ้าน โดยได้มีตัวแทนของคนไร้บ้าน คือ นายสุชิน เอี่ยมอินทร์ หรือที่เครือข่ายคนไร้บ้านเรียกว่า ลุงดำ ซึ่งเป็นแกนนำในการประสานกลุ่มคนไร้บ้าน และคนไร้บ้านที่พักอาศัยภายในศูนย์ส่วนใหญ่จะเป็นคนไร้บ้านที่เริ่มมีการพัฒนาตนเองแล้วและคิดจะพัฒนาตนเองต่อไป นอกจากนั้นคนไร้บ้านกลุ่มนี้ยังมีความแตกต่างกันมากในเรื่องของข้อมูลพื้นฐาน (เพศ อายุ ระดับการศึกษา เป็นต้น) โดยในความแตกต่างเหล่านี้ทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับความต้องการของคนไร้บ้านและปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการสวัสดิการของคนไร้บ้าน ซึ่งจะมีผลต่อไปในการกำหนดนโยบายในการทำงานกับคนไร้บ้าน จึงทำให้ผู้ศึกษาสนใจการเปลี่ยนแปลงภายใต้ความแตกต่างในเรื่องความต้องการของคนไร้บ้านและปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการสวัสดิการของคนไร้บ้าน เพื่อที่จะได้นำไปกำหนดแผนการทำงานกับคนไร้บ้านต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาความต้องการและปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการสวัสดิการของคนไร้บ้าน
2. เพื่อศึกษาการดำเนินงานในการให้บริการแก่คนไร้บ้านภายในศูนย์และนอกศูนย์
ในความดูแลของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบบริการสำหรับคนไร้บ้านของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาการพัฒนาระบบบริการสำหรับคนไร้บ้านของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย การประเมินภาวะความต้องการ (Need Assessment) ของคนไร้บ้าน และการดำเนินงานของศูนย์คนไร้บ้าน เพื่อให้ทราบถึงระบบบริการสำหรับคนไร้บ้าน ทั้งภายในศูนย์และนอกศูนย์

ขอบเขตด้านประชากร

ศึกษาจากสมาชิกกลุ่มคนไร้บ้านที่พักอาศัยอยู่ภายในศูนย์คนไร้บ้านของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย และคนไร้บ้านตามที่สาธารณะ ที่อาศัยภายนอกศูนย์ แต่อยู่ในความดูแลของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

เขตพื้นที่เป้าหมายของการศึกษา คือ ศูนย์คนไร้บ้านของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัยทั้ง 3 แห่ง ได้แก่

1. ศูนย์คนไร้บ้านสุวิทย์ วัดหนู มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย
2. ศูนย์คนไร้บ้านหมอชิต 2 มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย
3. ศูนย์คนไร้บ้านตลิ่งชัน มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย
4. พื้นที่สาธารณะภายนอกศูนย์ ที่อยู่ในความดูแลของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย

คำจำกัดความที่ใช้ในการศึกษา

การพัฒนาระบบบริการ หมายถึง การจัดบริการทางด้านสวัสดิการแก่คนไร้บ้าน โดยการปรับเปลี่ยนสวัสดิการเดิมที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นและจัดสวัสดิการเพิ่มเติม เพื่อให้ตรงตามความต้องการของคนไร้บ้านมากขึ้น

คนไร้บ้าน หมายถึง ผู้ที่อาศัยหลับนอนตามที่สาธารณะ หรือผู้ที่อาศัยหลับนอนตามที่สาธารณะ หรือผู้ที่เข้ามาพักอาศัยภายในศูนย์คนไร้บ้าน ซึ่งก่อนหน้านี้ได้อาศัยหลับนอนตามที่สาธารณะไม่มีสิ่งปลูกสร้างที่เรียกว่าบ้าน อาจมีแหล่งที่นอนประจำ หรือไม่ประจำก็ได้

ศูนย์คนไร้บ้าน หมายถึง สถานที่ให้บริการช่วยเหลือคนไร้บ้านทั้งรายบุคคลและครอบครัว โดยให้บริการปัจจัยสี่ บริการด้านสวัสดิการสังคม ซึ่งเป็นหน่วยงานของมูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย นอกจากนั้นยังเป็นที่ในการทำการพัฒนาศักยภาพของคนไร้บ้านในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนกลับไปสู่สังคม

มูลนิธิพัฒนาที่อยู่อาศัย หมายถึง องค์กรที่ทำงานในการจัดสวัสดิการด้านต่าง ๆ แก่คนไร้บ้าน เพื่อให้คนไร้บ้านมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษา

1. ทราบถึงระบบบริการสำหรับคนไร้บ้าน และสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของคนไร้บ้านต่อไป
2. ทราบถึงความต้องการของคนไร้บ้าน และสามารถนำไปปรับปรุงในการพัฒนาระบบบริการให้ดียิ่งขึ้น
3. ทราบถึงการพัฒนาระบบบริการสำหรับคนไร้บ้าน เพื่อให้มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับคนไร้บ้านมากขึ้น